

Наталія Жидкова – кандидат педагогічних наук, учитель ОЗ Менська гімназія Менської міської ради, Чернігівська область, Україна.

Коло наукових інтересів: розвиток правових умінь та навичок учнів, дослідницька та творча діяльність учнів в історичній та громадянській освітній галузі.

 nataliazhidkova@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-8965-2085>

УДК 372.83

<https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-4-181-192>

КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНІ ЗАВДАННЯ З ОСНОВ ПРАВОЗНАВСТВА У СТРУКТУРІ УРОКУ

Анотація. Статтю присвячено проблемі використання моделі компетентісно орієнтованих завдань (КОЗ) у структурі уроку з основ правознавства. Модель спрямована на формування правової предметної компетентності, яка реалізується в освітній та життєвій практиці. Звернено увагу на рівні компетентності учнів, які засвоюють освітню програму на основі Державного стандарту базової середньої освіти.

Визначено особливості, компоненти, функції і засоби моделі КОЗ у вступній, основній та заключній частинах уроку. Основними компонентами моделі є ключові, тематичні та змістові питання й завдання, які за своїми рівнями є репродуктивними, перетворювальними та творчими. Ключові питання та завдання у вступній частині мотивують учнів до пізнавальної діяльності, активізують навчальний та життєвий досвід, а тематичні та змістові в основній та заключній частинах сприяють розвитку та систематизації знань, умінь, навичок, ставлень та збагачують навчальний досвід учнів.

Реалізація моделі КОЗ робить урок цілісним та системним і дає можливість тримати увагу на пізнавальному процесі учнів протягом уроку. Наведено приклади використання КОЗ та їх засобів (схем, ілюстрації, міжпредметних зв'язків та ін.) і методів (асоціація, аналогія, гіпотеза, займи позицію та ін.) відповідно до виконання ними функцій у різних частинах уроків. Модель КОЗ надає процесу пізнання практичного значення і сприяє формуванню ключових, міжпредметних та предметних компетентностей.

Ключові слова: підходи до навчання, структура уроку, громадянська та історична освітня галузь, компетентісно орієнтовані завдання, основи правознавства.

Постановка проблеми. Сучасний освітній вектор та запити суспільства спрямовані на розвиток здатності учнів використовувати знання, вміння, навички, ставлення та загалом набутий досвід не лише в освітній практиці, а й у життєдіяльності. Така постановка проблеми потребує використання особистісно орієнтованого, діяльнісного та компетентісного підходів до навчання. У цих підходах важливим є набуття правової предметної компетентності, орієнтованої на життєві потреби учнів, що реалізується через ситуацію, яка близька до життєвої.

За компетентнісного підходу маємо створити умови для самореалізації учнів, зацікавити їх у розвитку своєї правової предметної компетентності. Відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти формування громадянських та соціальних компетентностей учнів здійснюється через їхню освітню, громадську та життєдіяльність. Ті учні, які зацікавлені у поглибленому вивченні предмету і пов'язують своє майбутнє з юридичною освітою, розвивають свою компетентність під час підготовки до олімпіад та предметних конкурсів, що є значним поштовхом до подальшого навчання у профільних класах, ліцєях, коледжах та вишах.

В усіх підходах спільним завданням учителя є створення правової ситуації, яка була б близькою до життєвої та стимулювала учнівство до вивчення правознавства з опорою на власний досвід. Саме правова ситуація з КОЗ характеризує предмет як практико-орієнтований і зацікавлює у її розв'язанні, мотивує до дослідницької, проєктної та творчої діяльності.

Сьогодні основи правознавства відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти є предметом громадянської та історичної освітньої галузі. Цей документ обумовлює розвиток громадянських та соціальних компетентностей, пов'язаних з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей, які є ключовими у навчанні учнів основ правознавства (Державний стандарт базової середньої освіти, 2020).

Компетентнісний підхід документа базується на формуванні в учнів знань, умінь, навичок, ставлень. У громадянській та історичній освітній галузі учні мають навчитися моделювати свою поведінку як активні і відповідальні члени громадянського суспільства, які знають основи права, добре обізнані зі змістом прав людини та вміють їх захищати у правовий спосіб тощо; утримуватися від можливостей зловживати своїми правами виявляти відповідальність та ін. Розвиток ставлень учнів спрямовано на усвідомлення себе відповідальними громадянами України, розуміння своїх прав і обов'язків як громадян України та готовність їх виконувати; виявлення самоповаги та поваги до прав та гідності інших осіб і под., що є предметними на уроках основ правознавства (Державний стандарт базової середньої освіти, 2020).

У дослідженні обґрунтовано послідовне та системне використання моделі КОЗ у структурі уроку з основ правознавства.

Аналіз основних досліджень і публікацій. О. Пометун, Н. Гупан, В. Власов зосереджуються на компетентнісному підході до навчання й розкривають структуру компетентнісно орієнтованої методики, що має трирівневу ієрархію компетентностей: ключові (стосуються спільного змісту освіти), міжпредметні галузеві компетентності (стосуються певного кола навчальних предметів і освітніх галузей), предметні компетенції (конкретні компетентності по відношенню до попередніх двох рівнів компетенцій, що мають конкретний опис, можливість формування в рамках навчальних предметів) (Пометун, Гупан, Власов, 2018, с.13). Відповідно до нашої проблеми модель компетентнісно орієнтованих завдань може бути з ключовими (міжгалузевими та міжпредметними), тематичними та змістовими (предметними) завданнями (запитаннями), що створює системність навчання на уроці.

Л. Рябовол, досліджуючи підручник з правознавства для профільного навчання, вважає, що він має сприяти розвитку емпіричного та теоретичного мислення, однак більшою мірою теоретичного. Це пов'язано з необхідністю забезпечення освітньої орієнтації учнів на професію юриста (Рябовол, 2016, с. 382). Саме поняття «предметна правова компетентність» дослідниця визначає як інтегровану здатність особистості учня цілісно реалізувати на практиці в конкретних моделях поведінки у правовому контексті правові знання, загальнонавчальні та спеціальнопредметні вміння та навички, досвід правомірної поведінки, правові ціннісні орієнтації (Рябовол, 2016, с. 375).

Досвід навчальної практики свідчить, що базова правова компетентність формуються у 5–9 класах під час вивчення предметів громадянської та історичної освітньої галузі через зосередження учнів більшою мірою на емпіричному мисленні з поступовим збільшенням завдань, що базуються на теоретичному мисленні. Така послідовність зумовлена освітнім та життєвим досвідом та потребами учнів, їх віковими особливостями. А вже на рівні профільної середньої освіти,

маючи базову правову компетентність, учні здатні до вищого – теоретичного мислення, розвитку предметних вмінь та навичок, досвіду.

Результатом формування учнями правової предметної компетентності має бути оволодіння ними змістовим, процесуальним (діяльним) і аксіологічним (ціннісним, мотиваційним) складниками (Ремех, 2018, с. 11). Зауважимо, що діяльній складник правової предметної компетентності передбачає здатність учнів формулювати правові поняття, аналізувати нормативно-правові акти, розв'язувати правові ситуації, складати правові документи (заяви, скарги, резюме та ін.). Кожен із цих складників потребує сформованості інших умінь. Засобами діяльній складника є: схеми, таблиці, пам'ятки, ментальні карти, міжпредметні зв'язки та ін. КОЗ із основ правознавства в структурі уроку є одним із компонентів пізнавальної діяльності. Цей компонент за допомогою засобів навчання стимулює учнів до розвитку своєї компетентності.

К. Пономарьова визначає ознаки КОЗ: а) моделюють певну життєву ситуацію; б) побудовані на актуальну для учнів тему; в) викликають інтерес у школярів; г) мають специфічну структуру; д) передбачають практичне застосування засвоєних знань, умінь і навичок; е) вимагають нестандартного підходу до виконання (Пономарьова, 2016, с. 11–12).

О. Пометун класифікує пізнавальні завдання: за компонентами навчально-пізнавальної діяльності учнів (для актуалізації наявних знань або уявлень, мотивації навчальної діяльності, осмислення нової інформації, узагальнення і систематизації); за змістом (образні, логічні (проблемні) та аксіологічні); за формою організації їх виконання (індивідуально, у малих групах (парах), колективно (фронтально)); за характером пізнавальної діяльності (репродуктивні, перетворювальні, творчі); за характером вимірюваних результатів навчання (формалізовані та неформалізовані) (Пометун, 2015, с. 189–191).

Т. Ремех визначає мету КОЗ з основ правознавства – сприяти набуттю учнем особистого досвіду використання знань, застосуванню вмінь, формуванню ставлень у різних життєвих ситуаціях; акумулювати різні види його навчальної діяльності як-от дослідницьку, творчу, аналітичну тощо; передбачати роботу з різними джерелами знань, постановку навчальних проблем, перетворення окремих пізнавальних його дій в систему дослідження; орієнтувати учня в процесі розробки проєктів та творчих продуктів до участі в дискусіях і захисті власної позиції (Ремех, 2023, с. 268–269).

Отже, КОЗ з основ правознавства – навчально-методична модель, спрямована на розвиток правової предметної компетентності у формуванні активного та відповідального члена громадянського суспільства, збудження інтересу до предметних знань, умінь, навичок, усвідомлення учнями ціннісних орієнтацій та правових цінностей, набуття предметного досвіду з правознавства та його використання в навчальних та життєвих ситуаціях. Достатнє висвітлення проблеми щодо поняття КОЗ, його структури потребує подальшого дослідження КОЗ з основ правознавства у структурі уроку.

Мета публікації – ознайомлення дослідників освіти та учителів із можливістю використання моделі КОЗ з основ правознавства у структурі уроку, спрямованої на формування правової предметної компетентності учнів.

Методами дослідження є: аналіз наукових джерел з теми дослідження, понятійний аналіз, синтез, безпосереднє спостереження, узагальнення.

Виклад основного матеріалу. Проаналізовані дослідження дозволяють узагальнити ознаки КОЗ з основ правознавства: мотивують учнів використати навчальний та життєвий досвід; є актуальними; спрямовані на розвиток знань, умінь та навичок формулювати правові поняття, аналізувати нормативно-правові акти, вирішувати правові ситуації, складати правові документи для формування активного та відповідального члена громадянського суспільства; моделюють певну життєву ситуацію у пізнавальній, дослідницькій, творчій діяльності; потребують використання сформованих знань, умінь, навичок у нових умовах; спрямовують на застосування схем, таблиць, ментальних карт, ілюстрацій, відео, прислів'їв, приказок, фразеологізмів та інших засобів.

Процес формування компетентності має бути послідовним та системним, що можливо здійснити за допомогою різнорівневих завдань. Базові (репродуктивні) – це завдання (запитання) ре-

продуктивного характеру (визначте, що таке права людини; зазначте, коли прийнято Конституцію України, із якого віку настає адміністративна відповідальність та ін.). Вони є основою для завдань перетворювального рівня (проаналізуйте ситуацію, обґрунтуйте, чи буде особа притягана до юридичної відповідальності в розглянутій ситуації; порівняйте права неповнолітньої та повнолітньої особи; наведіть приклади обсягів дієздатності у конкретній ситуації). Творчі завдання (запропонуйте як діяти у правовій ситуації; змоделюйте правову ситуацію, в якій особа є учасницею трудових правовідносин; створіть рекомендації як діяти у ситуації з наданням неякісних послуг; складіть схему системи органів виконавчої влади, проілюструйте права дитини та ін.) базуються на завданнях репродуктивних та перетворювальних рівнів.

Продемонструємо використання КОЗ у вступній, основній і заключній частинах уроку з оснoв правознавства.

Завдання вступної частини спрямоване на мотивування учнів до пізнавальної, дослідницької чи творчої діяльності, активізацію навчального та життєвого досвіду, розвиток їхньої уваги, допитливості. Ці завдання перевіряють наприкінці уроку, а отже, вони орієнтовані на результат. У вступній частині важливо сформулювати проблему, викликати здивування, спонукати учнівство до пошуку ідей, доцільність та необхідність виконання завдання. Такими типами завдань є: обговорення висловів, прислів'їв, приказок, фразеологізмів та ін., формування проблеми та пошук шляхів її розв'язання; аналіз ситуації на основі життєвого, навчального чи предметного досвіду або проблемних питань, складання завдань (у тому числі творчих) для її розв'язання; формування гіпотези, яка, як правило, базується на аналогії; пошук способів розв'язання проблеми, анонсованої на попередньому уроці (якщо попередній урок закінчувався з анонсу теми, то наступний урок починається з анонсованого проблемного завдання) та ін.

В освітній практиці історичної та суспільствознавчої галузі освіти поширеним є використання українських прислів'їв та приказок, висловів, які є відображенням моралі, звичаїв, традицій народу. За допомогою методу «голосування картками» учні розмірковують над моральним змістом українських прислів'їв та приказок (наприклад, «Вкрасти в злочинця – не злочин», «Краденим добром не розживешся» та ін.). Їх обговорення мотивує до перевірки міркувань з правової позиції та формування завдань: визначення поняття кримінальне правопорушення та його ознаки, підстав кримінальної відповідальності, причин та наслідків кримінальних правопорушень.

Античні фразеологізми допомагають актуалізувати міжпредметні зв'язки та життєвий досвід учнів. У Стародавній Греції та Стародавньому Римі заклалися основи моралі, правової системи, демократії, гуманізму, свобод людини, які мали подальший вплив на державотворення в Україні. Фразеологізми у вступній частині дають змогу використати знання учнів з історії, сформовані ставлення, моральні норми, життєвий досвід та спрямовують на пошук аналогій (Жидкова, 2023, с. 100–109). Під час вивчення теми «Батьки і діти» прикладом міркування над ситуацією, яка має наслідок – відібрання дитини з сім'ї, є використання фразеологізму «Між Скільою та Харібдою»: учні мають обрати позицію «за» або «проти». За допомогою методу «голосування картками» 1–2 учні висловлюють свої міркування. На початку уроку сформоване твердження учнів може бути істинним або хибним, що перевіряється у процесі розв'язання ситуації та мотивує до пізнавальної діяльності в основній частині уроку.

Роблячи свій вибір, учні вчать зважувати правові та моральні аргументи, формувати усвідомлені висновки. У процесі обговорення учні формують пізнавальні завдання: які права та обов'язки батьків та дітей у сім'ї, які правові наслідки порушення прав дитини; яка подальша доля дитини та ін.

Розв'язання ситуації з теми «Захист прав споживачів», в якій покупець придбав неякісний товар та не забрав чек у магазині, спонукає до формування проблемного питання: чи має покупець право на обмін товару? Його обговорення спрямоване на розвиток уваги у формуванні вміння формулювати поняття, оперувати ними та генерування творчого завдання: Як захистити права споживачів? Які асоціації викликають поняття «споживач»? Сформулюйте рекомендації (на вибір): захисту прав споживачів або раціонального споживання.

З опорою на життєвий досвід та за допомогою методу «кластер» учні можуть із ключовим поняттям створити видові зв'язки (рис.1).

Рис.1. Кластер до поняття «споживач»

Аналіз поняття допомагає окреслити пізнавальні запитання та завдання: які права та обов'язки споживачів, хто є учасниками споживчого права, суб'єктами захисту прав споживачів, який строк для обміну товару та ін. Сформовану відповідь на початку уроку учні уточнюють у заключній частині.

В основній частині алгоритм дій може бути такий: формування знань про права споживачів, умінь, навичок аналізувати ситуації за допомогою нормативно-правових актів, пошук способів захисту прав та ставлення до різних способів (або раціонального споживання), а у заключній – узагальнення та систематизація знань (робиться висновок про модель поведінки для захисту прав споживачів/раціонального споживання та презентуються рекомендації).

Дослідницьке завдання на початку уроку спрямоване на формування гіпотези. Наприклад, під час вивчення теми «Неповнолітні як учасники трудових правовідносин» до дослідження мотивує учнів обговорення питання: *Чи вигідно роботодавцю брати неповнолітнього на роботу, чому? Які умови мають бути?* В основній частині пропонується завдання учням: скласти правову модель умов трудових відносин роботодавця з неповнолітнім працівником, а у заключній – представити модель. Працюючи над сильними та слабкими сторонами моделі, її можливостями та загрозами учні усвідомлено обґрунтовують правові можливості кожної з сторін (вік, робочий час, навантаження, оплата тощо).

Актуальним для учнів під час вивчення особливостей організації державної влади та місцевого самоврядування є обговорення проблем закладу освіти та формування проектного завдання.

Стимулюють до творчості та дослідження – ситуації з літературними, пригодницькими/фантастичними чи професійними персонажами, кіногероями. Команді «супер-героїв» із майбутнього пропонується допомогти *створити пам'ятку захисту прав неповнолітніх*; «працівникам юридичної лабораторії» – написати рекомендації «як неповнолітнім влаштуватися на роботу», створити «правовий лабіринт», який спрямовував би на пошук відповідей на правові питання різних галузей права та ін.

Прикладом завдання з формування гіпотези та використання міжпредметних зв'язків та схеми під час вивчення теми «Особливості організації державної влади та місцевого самоврядування в Україні» є: *скласти геометричну фігуру, яка демонструвала б взаємодію гілок влади та визначити в ній місце Президента України* (рис.2).

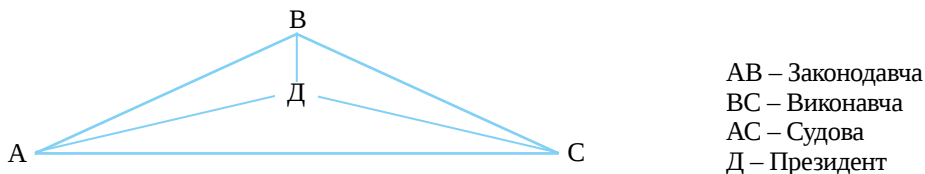

Рис. 2. Взаємодія гілок влади в Україні та місце Президента України в цій взаємодії

Вибір завдання та ситуації вчителем залежить як від пізнавальних можливостей учнів, так і від їхнього профільного рівня. У класі з поглибленим вивченням української мови та літератури доцільним є проблемне завдання, наприклад, з командою літературних чи супергероїв, історії – пошук аналогій у минулому, а математики – створення геометричної фігури, схеми та ін.

Перехід до основної частини відбувається через *актуалізацію опорних знань та вмій учнів*, які необхідні для розв'язання основної проблеми уроку. Репродуктивні запитання наприкінці вступної частини допоможуть учням активізувати необхідні знання, уміння, навички для розв'язання тематичних та змістових питань чи завдань і спрямувати пошук способів їх розв'язання: *хто така неповнолітня особа? Що таке правовідносини? Згадайте, які є громадянські/політичні/соціально-економічні/культурні права людини та ін.*

В основній частині учні набувають компетентності у процесі пізнавальної, дослідницької, проєктної, творчої діяльності. Якщо у вступній частині формується ключове питання та створюються питання для його можливого розв'язання, то в основній частині – тематичні та змістові, що допомагають знайти відповідь на ключове проблемне завдання (питання). Розвиток предметних компетентностей відбувається за допомогою комплексу різнорівневих завдань: репродуктивних (починаються переважно зі слів «визначте», «назвіть», «укажіть» та ін.), перетворювальних («знайдіть», «проаналізуйте», «охарактеризуйте», «порівняйте», «застосуйте», «прокоментуйте», «вितлумачте», «наведіть приклади (аргументи)», «складіть за зразком», «доповніть», «класифікуйте», «систематизуйте» та ін.) та творчих («складіть», «оцініть», «сформулюйте» та ін.).

Прикладами пошукових завдань є такі: *посилаючись на Конституцію України, знайдіть, у яких питаннях дотичні Верховна Рада України та Президент України; Президент України та Кабінет Міністрів; Верховний суд України та Верховна Рада України та ін.*

Наведіть приклади дослідницьких тематичних та змістових завдань (запитань) під час виконання ключового завдання – створити модель трудових відносин неповнолітнього працівника та роботодавця: *які умови працевлаштування неповнолітнього; поміркуйте, в який час неповнолітньому учню зручніше влаштуватися на роботу; посилаючись на трудове законодавство, зазначте норму робочого часу для неповнолітнього (чи відповідає норма фізичним можливостям неповнолітнього); який час відпочинку неповнолітнього; до яких видів відповідальності притягається роботодавець; які умови розірвання та припинення трудового договору з неповнолітнім та ін.*

Завдання основної частини спрямовані на формування вмій формулювати правові поняття та оперувати ними; аналізувати нормативно-правові акти та застосувати їх; розв'язувати правові ситуації; складати правові документи.

Наведемо приклади КОЗ з формування вмій аналізувати нормативно-правові акти на основі Кодексу України про адміністративні правопорушення:

1. Визначте, з яких частин складається Кодекс України про адміністративні правопорушення.
2. В якій главі містяться норми щодо: а) неякісного пасажирського перевезення в автобусі; б) розпивання алкогольних напоїв на спортивному майданчику; в) спалювання сухої трави і задиленість повітря?
3. Посилаючись на статтю 24.1 визначте заходи впливу, які застосовують до неповнолітніх за вчинення ними адміністративних правопорушень.
4. Що таке попередження і чим воно відрізняється від догани?
5. Складіть перелік правовідносин, які регулює нормативно-правовий акт.

Зміст Кодексу України про адміністративні правопорушення

Розділ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ст. 1 – 8

Глава 1 ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Розділ II. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ.

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА ст. 9 – 22

Глава 2 АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ ст. 23 – 32

Глава 3 АДМІНІСТРАТИВНЕ СТЯГНЕННЯ ст. 33 – 40
 Глава 4 НАКЛАДЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО СТЯГНЕННЯ
 II. ОСОБЛИВА ЧАСТИНА ст. 41 – 46
 Глава 5 ПРАВОПОРУШЕННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ПРАЦІ ст. 47 – 51
 6 ПРАВОПОРУШЕННЯ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ВЛАСНІСТЬ ст. 52 – 92
 7 ПРАВОПОРУШЕННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ПРИРОДИ ст. 93 – 103
 8 ПРАВОПОРУШЕННЯ В ПРОМИСЛОВОСТІ, БУДІВНИЦТВІ ст. 104 – 108
 9 ПРАВОПОРУШЕННЯ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ ст. 109 – 148
 10 ПРАВОПОРУШЕННЯ НА ТРАНСПОРТІ ст. 149 – 154
 11 ПРАВОПОРУШЕННЯ В ГАЛУЗІ ЖИТЛОВИХ ПРАВ ГРОМАДЯН ст. 155 – 166
 12 ПРАВОПОРУШЕННЯ В ГАЛУЗІ ТОРГІВЛІ ст. 167 – 172
 13 ПРАВОПОРУШЕННЯ В ГАЛУЗІ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ст. 172 2 – 9
 13-А АДМІНІСТРАТИВНІ КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ст. 172 10 – 20
 13-Б ВІЙСЬКОВІ АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ст. 173 – 184
 14 ПРАВОПОРУШЕННЯ ЩОДО ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ ст. 184 1 – 212 6
 15 ПРАВОПОРУШЕННЯ ЩОДО ПОРЯДКУ УПРАВЛІННЯ ст. 212 7 – 20
 15-А ПРАВОПОРУШЕННЯ ЩОДО НАРОДНОГО ВОЛЕВИЯВЛЕННЯ
 Розділ III. УПОВНОВАЖЕНІ ОРГАНИ
 Розділ IV. ПРОВАДЖЕННЯ В СПРАВАХ
 Розділ V. ВИКОНАННЯ ПОСТАНОВ

Формуванню вмінь аналізувати правову ситуацію допомагає робота з ілюстраціями. Ілюстрація є тим засобом, який сприяє заглибленню учнів у ситуацію, а використання ілюстрацій з текстом – ще й сюжетному переживанню разом з учасниками ситуації. Наведемо приклади завдань з ілюстраціями:

1. Визначте вид правопорушень за рис.3, обґрунтуйте думку.

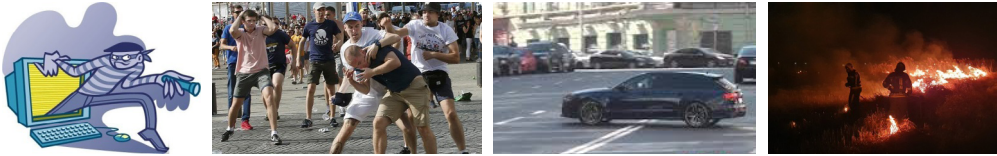

Рис. 3. Види правопорушень

2. Проаналізуйте ситуацію, що на ілюстрації (рис. 4). Обґрунтуйте правомірність/протиправність дій учасників.

Рис. 4. Праця неповнолітніх

Ефективними засобами КОЗ з правознавства, які спрямовані на формування вмінь формулювати правові поняття, є схеми та таблиці. Вони допомагають визначати ознаки понять, класифікувати та систематизувати їх. Наприклад, учням пропонується згадати поняття *правопорушення* (родове), його ознаки і сформулювати поняття *адміністративне правопорушення* (Рис.5). *Що спільного та відмінного у поняттях?*

Рис.5. Формулювання поняття «адміністративне правопорушення»

Правові ситуації є важливими джерелами, в яких реалізується комплекс КОЗ з основ правознавства (робота з поняттями, нормативно-правовими актами, правовими документами та ін.). Прикладом КОЗ є пам'ятка розв'язання правової ситуації:

1. Визначимо, чи є ситуація правовою. Чому так вирішили?
2. Якими нормами права регулюється ситуація?
3. Які це правовідносини/правопорушення? Яка структура правовідносин/склад правопорушення?
4. Чи є обсяг необхідної дієздатності учасників?
5. Які правові наслідки ситуації?
6. Які альтернативні варіанти дій?

Формуванню ставлень учнів сприятимуть завдання на розвиток вміння оцінювати вчинки, можливості, факти та ін. Прикладом такого завдання під час вивчення трудових правовідносин є: *оцінити за значимістю у конкретній (запропонованій) ситуації кожен аргумент працевлаштування неповнолітнього з позиції роботодавця та працівника*. Учні вчать оцінювати за кількісними та якісними показниками такі аргументи: однакова заробітна плата неповнолітнього та повнолітнього працівника, але за меншу кількість відпрацьованого часу у порівнянні з дорослими; або набуття досвіду бармена неповнолітнім у кав'ярні; фінансова незалежність у «кишенькових грошах неповнолітніх» від батьків; уміння цінувати працю, знати ціну заробленим грошам та ін. Під час обговорення завдання учні вчать усвідомлювати значимість можливостей для неповнолітніх.

Наведемо приклад комплексу КОЗ у правовій ситуації у різних частинах уроку. У вступній частині учням пропонується обговорити зміст прислів'я: «Гнат не винуват, а винувата хага, що пустила Гната», «Краденим добром багатий не будеш» та використати метод «займи позицію».

Уявімо, ви стали свідком розмови між підлітками, що прогулюють уроки. Василь (13 років) та Килина (14 років) вперше прогулюють урок, а Гаврило (16 років) «взяв за правило» не ходити на останні уроки.

У місцевому парку діти обговорюють свої вчинки. Гаврило поцупив дорогий смартфон у однокласника Сашка і тепер хоче його збути дешевше від його коштовності. На отримані гроші хлопець мріє придбати гітару.

Килина погодилася придбати, оскільки захоплюється фотосесією і тепер хоче придбати більш дорогий смартфон.

Василь теж запропонував Килині свій власний якісний для фотосесій смартфон, але дешевше ніж Гаврило, бо йому терміново потрібні гроші. Молодший брат Василя потребує операції, а грошей у сім'ї не вистачає. Чи можна використати для оцінки ситуації наведені прислів'я? Які завдання необхідно виконати для розв'язання ситуації?

В основній частині учні здійснять правовий аналіз ситуації, відповідаючи на запитання:

1. Якими галузями права регулюються правовідносини?
2. Хто є суб'єктами правопорушення? Яке (які) правопорушення скоєно? До якого виду юридичної відповідальності притягатимуться суб'єкти? Які підстави юридичної відповідальності?

3. Проаналізуємо підстави юридичної відповідальності учасника/учасників ситуації (рис.6).

Правозастосовуючий акт (рішення або вирок суду, наказ адміністрації тощо)	
	<ul style="list-style-type: none"> •1) Субект •2) •3) •4)
	<ul style="list-style-type: none"> •Стаття 185 Таємне викрадення чужого майна (крадіжка) - карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на строк до трьох років.

Рис. 6. Підстави юридичної відповідальності

3. Гаврило в розмові з друзями обмовився, що крадіжку вчиняє не вперше, він хоча й прогулює уроки, але інколи цікавиться новинами і знає, що є багато нерозкритих кримінальних правопорушень. Запропонуйте йому приклади розкритих кримінальних правопорушень (можливо у вашій місцевості) і покарання за них _____.

4. Запропонуйте, підліткам варіанти поведінки (соціально корисні або ті, у яких б вони виявляли соціальну активність: усвідомлення соціальних наслідків своїх вчинків, узгодження власних інтересів з інтересами суспільства).

- а) Василю _____;
- б) Килині _____;
- в) Гаврилові _____.

Завдання заключної частини спрямовані на узагальнення та систематизацію роботи учнів на уроці; уточнення сформованої гіпотези, представлення запропонованої моделі поведінки у ситуації та її аналіз за допомогою методу SWOT; а також підсумки дослідження, виконаного проєктного чи творчого завдання; аналіз успішності роботи на уроці, оцінку рівня досягнення та ін.

Одним із засобів формування ставлення до предмету пізнання чи дослідження на уроках правознавства можуть бути українські прислів'я та приказки. У заключній частині вони спонукають до узагальнення, використання сформованої на уроці компетентності – пошук аналогії з правовим змістом до прислів'їв, приказок чи фразеологізмів:

- Не святі горшки ліплять / кожен має право на працю;
- Бджола мала, а й та працює / особи з 14 років у вільний від навчання час і за дозволом одного з батьків мають право на працю.
- Не навчишся плавати, поки в вуха води не набереш / щоб працювати правником, треба набути досвід.

Узагальнюючим творчим завданням на міркування наприкінці уроку є завдання зі складання учнями свого запитання. Наприклад, які запитання ви поставили б голові місцевої ради / Президенту України?

Отже, КОЗ (рис. 7) у структурі уроку виконують різні функції, які потребують добору відповідних їм засобів та методів пізнання.

Рис. 7. Модель КОЗ у структурі уроку

Запропонована модель КОЗ може використовуватися як під час формування та застосування знань, умінь, навичок, комбінованого уроку, так і під час практичного заняття.

Висновки. Правова предметна компетентність формується під час уроку за допомогою КОЗ, які в структурі уроку виконують низку функцій:

у вступній частині мотивують до пізнавальної діяльності, сприяють виникненню почуття здивування, орієнтують на потреби учнів; стимулюють до виконання завдання; актуалізують опорні знання та вміння, досвід, які потрібні для розв'язання проблемного завдання чи питання; спрямовують на формування змістових завдань чи питань, які треба вирішити, а також гіпотези, як саме розв'язувати завдання;

- в основній частині через предметні та змістові питання та завдання учні розвивають свою правову предметну компетентність, спрямовують на добір інструментів (засобів інформації, підручник, нормативно-правові акти, довідники та ін.) для пізнавальної діяльності, збагачують предметні знання, вміння та навички, необхідні для розв'язання завдань вступної частини та ін.
- у заключній частині зосереджують увагу учнів на перевірці гіпотези, узагальнюють та систематизують знання, уміння, навички, досвід, представлення результатів та їх аналізі,

оцінюванні та самооцінюванні досягнень, мотивують до подальшої пізнавальної діяльності наступного уроку.

Подальшого дослідження потребує розроблення системи завдань для підсумкового оцінювання.

Використані джерела

- Кабінет міністрів України. (2020, 30 вересня). Державний стандарт базової середньої освіти. Постанова КМУ №898. https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886
- Жидкова, Н. (2024). Античні та біблійні фразеологізми як засоби асоціативних зв'язків на уроках громадянської та історичної освіти. *Молодь і ринок*, 10 (218), 97–111. <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/290341>
- Рябовол, Л. (2016). Концептуальні засади побудови підручника з правознавства для профільного навчання. *Проблеми сучасного підручника*, 16, 373–384. <https://ipvid.org.ua/index.php/psp/article/view/427>
- Пометун, О. (2015). Система пізнавальних завдань у компетентнісно орієнтованому підручнику історії. *Проблеми сучасного підручника*, 15, 186–197. <https://ipvid.org.ua/index.php/psp/article/view/496>
- Пометун, О., Гупан, Н., Власов, В. (2018). *Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі: методичний посібник*. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ»
- Пономарьова, К. (2016). Компетентнісно орієнтовані завдання з української мови: особливості конструювання та застосування. *Учитель початкової школи*, 12 (43), 10–13.
- Ремех, Т. (2023). Компетентнісно орієнтовані завдання в підручнику «Основи правознавства» (9 клас). У *Проблеми сучасного підручника: навчально-методичне забезпечення освітнього процесу в умовах воєнного часу та повоєнного відновлення збірник тез доповідей* (с. 268–270). Київ: Педагогічна думка. https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/738379/1/%D0%A0%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D1%85%20PSP_tezy_2023-1-269-271.pdf
- Ремех, Т. (2018). *Методика навчання учнів 9-го класу основ правознавства: методичний посібник*. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ».
- Суд виніс вирок щодо осіб, які викрали із музеїв картини відомих українських художників. *Спеціалізована прокуратура в сфері оборони центрального регіону*. https://vppnr.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=98517&fp=1560

References

- Cabinet of Ministers of Ukraine. (2020, September 30). Derzhavnyi standart bazovoi serednoi osvity. Postanova KМУ No 898. https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886 (in Ukrainian).
- Pometun, O. (2015). Systema piznavalnykh zavdan u kompetentnisno oriientovanomu pidruchnyku istorii. *Problemy suchasnoho pidruchnyka*, 15, 186–197. <https://ipvid.org.ua/index.php/psp/article/view/496> (in Ukrainian).
- Pometun, O., Hupan, N., Vlasov, V. (2018). *Kompetentnisno oriientovana metodyka navchannia istorii vosnovnii shkoli: metodychnyi posibnyk*. Kyiv: TOV «KONVI PRINT». (in Ukrainian).
- Ponomarova, K. (2016). Kompetentnisno oriientovani zavdannia z ukrainskoi movy: osoblyvosti konstruiuvannia ta zastosuvannia. *Uchytel pochatkovoї shkoly*, 12 (43), 10–13. (in Ukrainian).
- Remekh, T. (2018). *Metodyka navchannia uchniv 9-ho klasu osnov pravoznavstva: metodychnyi posibnyk*. Kyiv: TOV «KONVI PRINT». (in Ukrainian).
- Remekh, T. (2023). Kompetentnisno oriientovani zavdannia v pidruchnyku «Osnovy pravoznavstva» (9 klas). In *Problemy suchasnoho pidruchnyka: navchalno-metodychne zabezpechennia osvithnoho protsesu v umovakh voiennoho chasu ta povoiennoho vidnovlennia zbirnyk tez dopovidei* (pp. 268–270). Kyiv: Pedagogichna dumka. https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/738379/1/%D0%A0%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D1%85%20PSP_tezy_2023-1-269-271.pdf (in Ukrainian).
- Riabovol, L. (2016). Kontseptualni zasady pobudovy pidruchnyka z pravoznavstva dlia profilnoho navchannia. *Problemy suchasnoho pidruchnyka*, 16, 373–384. <https://ipvid.org.ua/index.php/psp/article/view/427> (in Ukrainian).
- Sud vynis vyrok shchodo osob, yaki vykraly iz muzeiv kartyny vidomykh ukrainskykh khudozhnykiv. *Spetsializovana prokuratura v sferi oborony tsentralnoho rehionu*. https://vppnr.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=98517&fp=1560 (in Ukrainian).

Zhydkova, N. (2024). Antychni ta bibliini frazeolohizmy yak zasoby asotsiatyvnykh zviazkiv na urokakh hromadianskoi ta istorychnoi osvity. *Molod i rynek*, 10 (218), 97–111. <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/290341> (in Ukrainian).

Natalia Zhydkova, Candidate of Pedagogical Sciences, teacher of history and law of Menska Gymnasia of Chernihiv region, Ukraine

Research interests: development of cognitive skills, research and creative activities of students in the civil and historical field of education

COMPETENCY-BASED TASKS ON THE FUNDAMENTALS OF LAW IN THE LESSON STRUCTURE

Abstract. The article is devoted to the problem of the model of competency-based tasks (CBT) in the structure of the lesson, aimed at the formation of legal subject competence, which is implemented in educational and life practice. Attention is paid to the level of competence of students who master the educational program on the basis of the State standard of basic secondary education, as well as students who plan to be lawyers.

The model of the COT is proposed in the introduction, main and conclusion parts of the lesson. Features and components of the model, functions and tools of the components are defined. The main components of the model are key, thematic and substantive issues and tasks that are reproductive, transformative and creative in their levels, implemented in different parts of the lessons. Key questions and tasks in the introductory part motivate students to develop competence, activate educational and life experience, while thematic and substantive questions and tasks in the main and conclusion parts contribute to the development and systematization of knowledge, skills, attitudes and enrich experience.

The implementation of the CBT model makes the learning process of the lesson holistic and systematic and allows you to keep the attention of students during the lesson. Examples of the use of means of the CBT (schemes, illustrations, interdisciplinary connections, etc.), methods and techniques (association, analogy, hypothesis, posture, etc.) in accordance with their performance of functions in different parts of the lessons are given. The CBT model is a component of the cognitive activity of students during the lesson, which gives it practical and activity value.

Keywords: approaches to learning, lesson structure, civil and historical branch of education, competency-based tasks, law studies.